

Õigus ja keel: juristide ja lingvistide koostööst

Aime Vettik

Õiguskeele toimetaja

Selle aasta lõpul saab täis kakskümmend aastat Õiguskeele ilmuma hakkamisest.¹

Oli aasta 1995. Õiguskeele esimese numbri saatesõnas kirjutas toonane justiitsminister Jüri Adams: „20. sajandi imesid on, et ajaloolistest Balti provintsidest tekkisid iseseisvad riigid, nende hulgas Eestimaa kubermangust ja Liivimaa kubermangu põhjaosast iseseisev Eesti riik. Et see sai esialgu võimalikuks, hiljem aga juba paratamatuks, on lahutamatult seotud ka eesti keele kujundamise ja arendamisega. Talupojakeelest oli küpsenud kultuurkeel, mis oli võimeline kandma iseseisvat rahvusriiki. Iseseisvus omakorda esitas keele arengule uue nõude – keel peab olema paindlik ning kasutatav kõigil riigivalitsemisaladel.“²

Oli just uute suurte omaseaduste sõnastamise aeg, sest taasiseseisvunud riik tuli panna õiguslikult toimima. Selgeks oli saanud ka asjaolu, et õiguse kujundamisel, seaduste koostamisel peavad juristide kõrval seisma ka keeleinimesed, et hea seadus sünnib vaid koostöös, üksteise seisukohtade arvestamises. Kahekümne aasta jooksul on olnud nii paremaid kui ka halvemaid aegu. Ümmarguse tähtpäeva puhul on asjakohane kõnelda pikemalt õiguskeele arengust, alustades eestikeelse seadusloome algusaegadest.

1.

Enne Eesti riigi ja oma rahvusest juristkonna teket sõltus seaduste keel paljuski juhusest. Maakeelseid seadusi anti välja vaid nii palju, kui neid peeti tarvilikuks rahvale ilmutada. Seaduste keele sihiteadlikust kujundamisest polnud veel juttugi. Seaduste tõlkijad olid tavaliselt muust rahvusest mittejuristid, kel puudus keelealane pädevus. Seetõttu olid tekstid raskesti mõistetavad ning kui seal oli veel ka sisulisi puudujääke, võis nende uurimine anda koguni äraspidise tulemuse. Nii näiteks tekitas 1856. aasta talurahvaseaduse lünklik ja segane sõnastus sotsiaalseid pingeid, mis päädisid Mahtra rahutustega. Tõelise sisu omandas seaduste keele kujundamine alles aastatel 1920–1940, s.o Eesti omariikluse tingimustes.

Oskuskeele tekke eelduse ja alusena peab olema üldkeele teatav arengutase. XX sajandi alguseks oli eesti üldkeel teinud läbi mitu murrangut: Põhja-Eesti keele alusel oli tekkinud ühtne kirjakeel ning kinnistunud eesti keele häälikustruktuurile omane kirjaviis. Keele põhjalikum reformimine ja sõnavara rikastamine algas sajandi teisel kümnendil üldrahvaliku keele-elevuse tingimustes **keeleuuendus- ja keelekorraldusliikumisenä**. Iseseisvunud ühiskonna arengutest tulenes tungiv vajadus arendada kohmakas talupoeglik igapäevakeel nõtkeks, polüfunktsionaalseks kultuurkeeleks.

Keeleuuendusliikumist kandsid noored haritlased, kes teatasid, et jäädes eestlasteks tuleb saada ka eurooplasteks. Uuendajad, eriti nende ideoloog **Johannes Aavik**, tegutsesid üldkeele barbaarsusest vabastamise ning selle paindlikumaks muutmise nimel. Aaviku suurimaks teeneks peetakse sõnavara rikastamist.

¹ Eesti Vabariigi Valitsuse 1994. aasta 5. juuli määrusega nr 251 moodustati õigusterminoloogia komisjon ja kinnitati selle põhimäärus. Komisjoni juurde loodi bülletään Õiguskeel.

² Vt Õiguskeel 1995, nr 1, lk 4.

Uuendajate energiline, suuresti vaid intuitsioonile rajatud radikaalne tegutsemine äratas keeleteadlaste alalhoidlikumates ringkondades kartuse, nagu võiks uuenduste tulv ohustada keele struktuuri. Nii tekkis uuendusliikumise kõrvale alternatiivne keelekorraldusliikumine, mis seadis oma eesmärgiks keele stabiliseerimise, süstematiseerimise ja normimise. Keelekorraldajate juhi **Johannes Voldemar Veski** eestvõttel kujundati välja keelehoolde ja -korralduse põhimõtted ning pandi alus normivate õigekeelsussõnaraamatute traditsioonile. Veski tegevus eesti oskuskeele väljaarendamisel on olnud pretsedenditu. Tema otsesel või kaudsel osalusel töötas hulk terminoloogiakomisjone (tippaegadel ulatus nende arv neljakümneni). Tema kaasabil ja osalusel on koostatud üle kolmekümne oskussõnastiku, mis hõlmavad kokku üle 180 000 termini. Oma keelealastes töodes võttis Veski kokku praktikas väljakujunenud oskuskeelekorralduse algtoed ning sõnaloome põhivõtted.

Keele arenguloole tagasi vaadates võib öelda, et mõlemad liikumised – nii keeleuuendus kui ka keelekorraldus – on olnud vajalikud. Nad on teineteist mõjutanud, täiendanud ja korrigeerinud. Kogu selle vastuoluderohke protsessi tulemusena sai eesti keelest tundlik ja täpne instrument nii poeedi, teadlase kui ka ametniku tarbeks. Selline areng sai võimalikuks tänu üldrahvalikule keele-elevusele ja uuendusmeelsusele, mis haakus emakeelse hariduse ja kultuuri ning emakeelse teaduse tormilise arenguga Eesti Vabariigis.

Õigussõnavara teadlik arendamine

Üldkeele uuenemise taustal algas ka õiguskeele teadlik arendamine. Seadusi hakkasid tõlkima-koostama eesti rahvusest juristid ja poliitikud. Sajandi alguses tegelesid seadusloomega juba niisugused kõrgharitud omariikluse eest võitlejad nagu **Kontantin Päts**, **Jüri Vilms** ja **Jaan Tõnisson**. Seaduste sisulise külje kõrval hakati üha enam tähelepanu pöörama nende vormile ja keelelisele korrektsusele.

1919. aasta 1. detsembrist muutus Tartu ülikool eestikeelseks rahvusülikooliks, mistõttu oli vaja hakata tegelema ka emakeelse teaduskeele väljaarendamisega. Nagu muudel teadusaladel, nii alustati emakeelse õigusteaduse sõnavara loomist ja korrastamist. Omakeelseks seadusloomeks ja juristide koolituseks oli tarvis luua korralikult funktsioneeriv süsteemne õigusteaduse sõnavara. Pakilist keelelist ja terminoloogilist ühtlustamist vajasisid parlamendi menetlusse minevad seaduseelnõud. 1920. aastal moodustas Tartu Õigusteadlaste Selts oskussõnade komisjoni, mille etteotsa valiti **Ferdinand Karlson**. Keelemehena nõustas komisjoni **Johannes Voldemar Veski**.

Esimesena hakkas oskussõnade komisjon läbi vaatama äsja valminud nuhtlusseadustikku. Töö käigus sai peagi selgeks, et juriidiline oskuskeel tuleks hoopis laiemalt ette võtta: tuleks läbi vaadata ja korrastada teistegi õigusharude sõnavara. Avardus ka tegijate ring. Lisaks tegevjuristidele kaasati töösse ka ülikooli õppejõude. Üldsuse kaasamiseks hakati komisjonis heaks kiidetud oskussõnade loetelusid avaldama kuukirjas *Õigus*.³

³ Üksteise järel ilmusid koos selgitustega nuhtlusseadustiku oskussõnad (Õ 1920 nr 1), kriminaalkohtu-seadustiku oskussõnad (Õ 1920 nr 2 ja 3; 1921 nr 1), tsiviilkohtu-seadustiku oskussõnad (Õ 1921 nr-d 7, 8, 10, 11 ja 12; 1922 nr-d 1,2,3,4 ja 5).

Komisjoni töö kokkuvõttena ja edasiarendusena ilmus kaksteist aastat hiljem, 1934. aastal **Ferdinand Karlsoni** ja **Johannes Voldemar Veski** „**Õigusteaduse sõnastik**“.⁴

Miks selle sõnastiku valmimine nii palju aega võttis? Põhjusi selgitab raamatu saatesõnas sõnavarakorrastuse eestvedaja ja sõnastiku põhiautor F. Karlson. Asi oli selles, et 1920. aastal tööd alustanud oskussõnade komisjon oli eestikeelsete terminite loomisel ja korrastamisel teinud ära küll suure töö, kuid selle tulemusi raamatuks koondades selgus, et oli veel palju lünki, puudusi, vasturääkivusi ja ebatäpsusi. Seni oli orienteerutud eelkõige kohtukeelele, emakeelseks õigusõppeks oli aga vaja ka teisi õigusharusid hõlmavat terminoloogiat. See töö oli veel tegemata.

Algas sõnavara korrastamise teine etapp. Tööd tehti põhiliselt Tartu ülikooli õigusteadlaste osavõtul. Vaadati läbi kõik õigusdistsipliinid. Tutvuti nii trükitud kui ka käsikirjaliste allikatega. Arutati ja järgiti terminoloogia teoreetilisi aluseid ning tegelikke vajadusi. Teha tuli palju: selekteerida ja süstematiseerida kogutud materjal, kooskõlastada sõelalejäänu, vastendada uued mõisted, asendada aegunud või ebakohased terminid sobivamatega jne. Kõik see nõudis vaeva ja võttis aega. Ühtekokku peeti 1920. aastal alustatud ja neliteist aastat kestnud emakeelse õigussõnavara korrastamisel 450 mitmetunnist töökoosolekut, millele eelnesid ja järgnesid aeganõudvad täiendused-täpsustused.

Juristide poolt korraldas kogu tööd ikka F. Karlson. Keeletöö põhitegija ning peaekspert oli J. V. Veski.

Oma üldilmelt ning keeelistelt taotlustelt on sõnastikus püütud kasutada kõiki eesti keele võimalusi. Uute terminite loomisel lähtuti eelkõige eesti üldkeelest ja murretest. Kõige põhjalikumalt oli see sõnavara fikseeritud 1869. aastal ilmunud **F. J. Wiedemanni eesti- saksa sõnaraamatus**, mis sisaldas ligemale 50 000 sõna ja sõnaühendit. Valitud lähtematerjali kasutati loovalt, tuletades liidete abil uusi tüvesid ning muutes või teisendades tähendusi.

Näiteid.

Wiedemanni sõnaraamatus on Hiiu murrakule iseloomulik verb *kehtama* – 'suutma, julgema'. Veski tegi sellest *i*-tüvelised tuletised *kehtima* ja *kehtivus*.

Wiedemannil on sõna *sõltus* tähendusega 'sidumispael, tripp riputamiseks'. Veski moodustas sellest verbi *sõltuma*, mis vahetas välja saksamaigulise toortõlkelise *ära rippuma*.

Wiedemannil on sõna *hoius* 'hoidmine, kaitsmine, hooldus' – Veskil asendab see sõna *deposiit*.

Tegusõna *hagama* on tuntud nii Põhja-Eesti murretes kui ka soome keeles. Murretes tähendas see '(hunti) hurjutama; saaki püüdma; otsima, nõudma'. Soome keeles on sel sõnal peale üldkeelse sisu – '(üles, välja) otsima; hankima, tooma, taotlema' – veel ka õigustermini staatus. Sama sisu – 'kohtu korras nõudma' – anti talle ka eesti keeles.

Keeleuendusega üldkeelde tulnud ja mugandunud soome laenudest on sõnastikku võetud nt *aade, alistuma, ennistama, haldama, häirima, keskus, loetlema, suva, säilitama, tootma, turvama* jm.

Võõrterminitele eelistati omasõnu. Suur hulk tol ajal soovitatud omasõnu on praegu aktiivses kasutuses, näiteks *haldama* – 'administreerima', *eritlema* – 'analüüsima', *manduma* –

⁴ **F. Karlson, J. V. Veski.** Õigusteaduse sõnastik. Kujustanud ja toimetanud E. Ilus. Tartu, Akadeemilise Kooperatiivi Kirjastus 1934. 308 lk (7451 terminikirjet).

'degenereeruma', *eristama* – 'diferentseerima', *tegur* – 'faktor', *tõlgendama* – 'interpreteerima', *tarbija* – 'konsument', *erakond* – 'partei' jne.

Nii mõnigi kord satuti ka liialdustesse. Hulk pakutud terminitest ei jõudnud kasutusse. Sageli mindi ülearu hoogu uute sõnade tuletamisega ühest ja samast tüvest. Niisuguse ületuletamise tagajärjel tekkisid tähenduselt raskesti eristuvad sarnassõnad ehk paronüümid. Ka võõrterminite vältimises, nende asendamises omasõnadega mindi küllalt kaugemale, nii et raamatu autoreid hakati süüdistama koguni purismis.

Kuigi praeguseks on sõnaraamat tugevasti vananenud, kinnistus sellega omal ajal hulk sõnu, mida nüüd iga päev kasutatakse.

Paljud ei aimagi, et enne selle sõnastiku ilmumist ei olnud kuigi tuntud sellised sõnad nagu *ajend*, *ajendama*, *ametkond*, *andmed*, *arvamus*, *eelis*, *elamu*, *elatis*, *esildis*, *hageja*, *hagama*, *hagi*, *hoius*, *hoiustaja*, *hüvitis*, *igamine*, *istung*, *juhend*, *juhendama*, *juhis*, *jõustama*, *jõustuma*, *kaasama*, *kasum*, *kehtima*, *kehtetu*, *kehtetus*, *keskkond*, *keskus*, *kogum*, *kogus*, *koosnema*, *koostama*, *koostis*, *korrastama*, *käendus*, *käitis*, *käive*, *käivitama*, *laekuma*, *laekur*, *laenutama*, *lahkama*, *leiutama*, *leiutis*, *leiutus*, *lisandama*, *loendama*, *lõiv*, *lõbima*, *märkmik*, *naituma*, *nakatama*, *nakkus*, *nõustuma*, *näidis*, *olelema*, *omand*, *osis*, *paiknema*, *paljunema*, *pärand*, *rase*, *sõltuma*, *taanduma*, *taandus*, *taane*, *tarbima*, *tarve*, *tase*, *teatmik*, *teene*, *tellimus*, *toime*, *toimik*, *tõend*, *tõkend*, *tõendama*, *vaie*, *võhik*, *väljend*, *üllitama* ja *üritus*.

Õiguskeele kujundamisel tehti 1920.–1930. aastatel ära suur töö. Probleemidele läheneti konstruktiivselt, täie jõu ja tahtmisega. Kinnistused terminoloogias üldkehtivad põhimõtted:

1. Terminoloogiatöö oli avalik, selles võisid osaleda kõik asjahuvilised.
2. Arendati välja terminimoodustuse põhiprintsiibid.
3. Pöörati tähelepanu terminite süsteemsusele.

Tulemused olid muljet avaldavad. Seaduste keel ühtlustus, põhimõisted ja -terminid kinnistusid. Osa Veski ja Karlsoni pakutud terminitest, mis ei jõudnud küll kasutusse, võiksid oma teravmeelsuse ja mõtteerksusega huvi pakkuda nüüdki.

Peale komisjonis tehtava terminoloogiatöö toimus toleaeagses kohtuministeriumis ka seaduseelnõude keeleline läbivaatus. Seda tegi nimekas keeleteadlane **Elmar Muuk**,⁵ lähtudes oma põhimõtetest, milleks olid rahvakeelsus ja otstarbekus.

2.

Sõjajärgne periood

Teise maailmasõja ajal järjepidev seadusloome katkes. Kui saabusid rahulikumad ajad, hakati sellega taas tegelema. Tõsi, Eesti originaalseadusi loodi vähe. Enamik eelnõusid kirjutati kokku Vene NFSV analoogide eeskujul, nende sõnastust piinliku täpsusega matkides. Valitses mõttesuund, mis pidas eesti keele grammatikareeglitele tuginevat sõnastust ebatäpseks.

Näide ENSV maapõue koodeksist.

⁵ **Elmar Muuk** (26. XII 1901 – nov 1941). Töötas ka kooliõpetajana. Abistas J. V. Veskit „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatu“ koostamisel ja kujundas mõjukalt eesti õigekeelsusgrammatikat. Arreteeriti 1941. aastal, hukkus vangilaagris Tšeljabinski oblastis.

Vene keeles on termin *месторождение полезных ископаемых*, millele vastab eestikeelne *maardla*. Vaatamata geoloogide tungivale soovile, ei julgetud seda koodeksisse võtta. Kompromissina võeti kasutusse *maavarade leiukoht*, mis tundus olevat täpsem.

Eesti keelt, eriti sõnavara lähendati teadlikult vene keelele. Kui Veski ja Karlson püüdsid igal võimalusel lahti saada võõrsõnadest, siis nüüd võeti neist osa taas kasutusse. Põhjus – vene keeles on ka võõrsõna. Taas tulid tekstidesse sellised sõnad nagu *administreerima, analüüsima, diferentseerima, faktor, individ, interpreteerima* jm, millele Veski ja Karlson olid juba omakeelsed vastused leidnud.

Ajapikku hakkas arusaam eesti keele omapärast siiski enam järgimist leidma. Tekkis võimalusi ka eesti õiguskeele normaalse arengu heaks üht-teist ära teha.

Sõnaraamatu koostamine

Aastail 1947–1949 koostati Tartu Riikliku Ülikooli õigusteadlaste aktiivse tegevuse tulemusena juriidilise oskussõnastiku kartoteek. 1951. aasta lõpul valmis selle põhjal eesti-vene õigusteaduse oskussõnastiku makett, mis aga trükki ei jõudnud. Et vajadus sõnaraamatu järele püsis, jätkati selle tegemist 1961. aastal – nüüd juba Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuva juriidilise komisjoni egiidi all. Maketi täiendamise ja viimistlemise põhiraskust kandsid TRÜ õppejõud **Peeter Kask, Johannes Mäll, Edgar Talvik** ja **Ilmar Rebane**. Keeleliselt abistas **Arnold Kask**. Raamat ilmus 1971. aastal ja kandis nimetust „**Eesti-vene, vene-eesti õigusteaduse sõnastik**“.⁶ Kuigi piiratud mahuga, jäi see raamatuke ainsaks nõukogude ajal trükitud juriidiliseks sõnastikuks, millele toetudes sai seaduste keelt siiski oluliselt ühtlustada.

Õigusajakiri

Alates aastast 1969 hakkas ilmuma Justiitsministeeriumi kakskeelne bülletään **Nõukogude Õigus**. Bülletääni toimetuse, eriti keeleteoimetajad **Käthe Jaanus** ja **Kaia Alasi** ning vene tekstide vilunud tõlkija **Enn Ridamäe** tegid ära suure töö, puhastades õigussõnavara rüütsismidest ja kantseliidist ning juurutades korrektset, eesti keele grammatika nõudeid järgivat õiguskeelt.

Terminoloogiakomisjon

1978. aastal loodi ENSV Ministrite Nõukogu määrusega Justiitsministeeriumi juurde **ametkondadevaheline seadusandlike aktide terminoloogia komisjon**, mida asus juhtima justiitsminister **Erki Silvet**. Komisjoni kuulus mitme sellise ametkonna esindajaid, kes seadusloomega lähemalt kokku puutusid. Keelealaselt nõustasid komisjoni TRÜ emeriitprofessor **Arnold Kask**, Keele- ja Kirjanduse Instituudi terminoloogia- ja õigekeelsussektori juhataja **Rein Kull** ning ETA tõlkija **Henno Meriste**. Komisjon vaatas ja arutas läbi tähtsamate eelnõude vaieldavad terminid ja kinnitas nende edaspidise kasutuse. Ühtlustati seaduste, määruste ja korralduste vormistamist (pealkirjad, kuupäevad jm rekvisiidid). Sellest ajast hakkas juurduma ka põhimõte, et seaduste ja muude õigusaktide nimetused tuleb kirjutada väikese algustähga ja ilma jutumärkideta.

Koos käidi 1989. aastani. Õigusterminoloogia korrastamises tehti ära märkimisväärse töö. Eriti kõrgelt tuleb hinnata komisjoni juhi, minister **Erki Silveti** tegevust, kes keeletundliku ja täpse inimesena nõudis ülimalt korrektset seaduste tõlkijatelt ja toimetajatelt.

⁶ Eesti-vene, vene-eesti õigusteaduse sõnastik. Tallinn: Valgus, 1971.

Tolle aja oskussõnamoodustuse suursaavutuseks võib pidada terminite *lõik* ja *lõige* määratlemist ja praktikasse juurutamist. Praegu tundub kurioossena, kuid sel ajal vaieldi kirglikult selle üle, kuidas nimetada paragrahvi alajaotist. Kas see on *lõik* või *lõige*? Moodustus kaks rühmitust: *lõigu* pooldajad ja *lõike* pooldajad. *Lõigu* eelistajad väitsid, et paragrahvi alajaotis on *lõik*, mille lühendiks olgu *lk*. *Lõige* ei sobivati seepärast, et võib segamini minna rätsepašnitiga. Seevastu *lõike* eelistajad leidsid, et õiged on *lõige* ja selle lühend *lg*. Vastuargumendiks toodi, et *lõik* võib segamini minna nt lihalõiguga. Pealegi kasutatakse *lk*-d ju lehekülje lühendina. Pikalt vindunud tüli lahenes lõpuks otsusega, et paragrahvi alajaotise nimetus olgu *lõige* ning tema lühendiks saagu *lg*. Otsustavaks sai lühend *lg*, mis oli juba siis laialt kasutusel. Kadus ka hirm, nagu võiks tähtis juuratermin mingis tekstis lihalõikude või rätsepašnittidega tähenduslikult kokku langeda.

Vaieldi ka terminite *omand* ('vara') ja *omandus* ('varaline suhe', nt eraomandus, riiklik omandus) üle.

Uue eesti-vene, vene-eesti sõnaraamatu kavandamine

Terminoloogiakomisjoniga samal ajal tegutses majandusinstituudi õiguse sektoris väike, kolmeliikmeline juriidiliste terminite kartoteeki koostav rühm. Kartoteek sai valmis 1986. aastal ning anti üle Justiitsministeeriumile. See sisaldas kõigi tol ajal kehtinud koodeksite ja tähtsamate seaduste – loetelus on 31 nimetust – põhiterminoloogiat, kokku üle 10 000 termini koos vene vastete, lausenäidete ja allikaviidetega. See materjal pidi saama uue, täielikuma vene-eesti, eesti-vene õigussõnastiku aluseks, kuid minetas pöördeliste sündmuste keerises oma tähtsuse, leides hiljem osalise kasutuse 1998. aastal valminud viiekeelse õigussõnaraamatu tegemisel.

4.

Taasiseseisvumine tõi kaasa tormilise seadusloome. Nõukogude õigus asendus Euroopa õigusega. Muutusid eeskujud ja allikad. Vene keel kaotas tähtsuse. Asemele tulid saksa ja inglise keel. Olulisi seadusi tuli luua võõrkeelsete eeskujude najal. Kүүündimatu tõlke ja kehvapoolse sõnaseadmise oskuse tõttu kerkis esiplaanile seaduste arusaadavuse probleem. Õigusaktide üldine keelekasutus ja terminoloogiline täpsus muutus eriti oluliseks kõneaineks.

Murrang eesti oskuskeele arengus

Üha enam süveneti terminoloogia kui keeleteaduse haru põhiprobleemidesse. 1982. aastal ilmus Eesti Keele Instituudi teaduri **Tiiu Erelti** raamat „Eesti oskuskeel“,⁷ mis sõnastas terminoloogia üldpõhimõtted. Sellest sai käsiraamat kõigile terminoloogiaga tegelejatele. Hiljem, aastal 2007, lisandus sellele samalt autorilt veelgi põhjalikum „Terminiõpetus“.⁸ Terminoloogiat käsitlesid ka **Rein Kull**,⁹ **Henn Saari**¹⁰ ja **Uno Mereste**.¹¹ Õigusterminite asjus võttis ajakirjanduses sageli sõna **Peeter Kask**.¹²

⁷ **Tiiu Erelt**. Eesti oskuskeel. Tallinn 1982.

⁸ **Tiiu Erelt**. Terminiõpetus. Tartu Ülikooli Kirjastus. 2007.

⁹ **Rein Kull**. Kirjakeel, oskuskeel, üldkeel. Tallinn 2000.

¹⁰ **Henn Saari**. Omasõna ja võõrsõna paarid eesti oskussõnavaras (1). Eelduste loomine. – Keel ja Kirjandus, 1980, 11, lk 654–666; nr 12, lk 737–743 ning Omasõna ja võõrsõna paarid eesti oskussõnavaras (2). Omast vaatenurgast. – Keel ja Kirjandus, 1981, nr 4, lk 201–219; nr 5, lk 282–288.

¹¹ **Uno Mereste**. Oskuskeel ja seaduste keeleline rüü. Artikleid ja lühiaurimusi. Tallinn 2000; Õigusloome radadel. Tallinn 2001.

¹² **Peeter Kask**. Õigusterminoloogiast süsteemsuse aspektist. – Õiguskeel 1996, nr 2; Audiitorist ja audiitorkontrollist. – Õiguskeel 1995, nr 2; Säte ja sätestama. – Õiguskeel 1995, nr 3; Kas lesk või surnu

1996. aastal kaitses **Aaro Mõttus** oma magistritööd teemal „**Seaduse sõnastamine ja terminoloogia**“.¹³ Selles mahukas uurimuses on esile toodud seaduskeele kui kirjakeele ühe stiilisfääri eripärad: autoriteetne stiil, mõtte väljendamise täpsus, väljenduslik neutraalsus ja piiritletud sõnavara. Tehes vahet seaduskeele ja õigusteaduse oskuskeele vahel, annab autor üksikasjalikke näpunäiteid, mida hea seadusteksti koostamisel silmas pidada.

Terminoloogiatalitus

1994. aastal loodi Justiitsministeeriumi õigusloome metoodika osakonna juurde **terminoloogiatalitus (Kaia Alasi ja allakirjutanu)**, kelle peamisi ülesandeid oli seaduseelnõude keeleline läbivaatus enne nende valitsusse saatmist.

Vabariigi õigusterminoloogiakomisjon

1994. aastal alustas Vabariigi Valitsuse määruse alusel tegevust uus **õigusterminoloogiakomisjon**, mis käis koos justiitsministeeriumis **Erki Silveti** eesistumisel. Vaatluse alla võeti ettevalmistusel olevate seaduste sõnastus.

Keelebülletään Õiguskeel

Terminoloogiakomisjoni häälekandjana hakkas 1995. aastal ilmuma **Õiguskeel**. Alguses komisjoni tegevuse kajastajana plaanitud bülletäänist sai aastal 2000 ministeeriumi keeleväljaanne, kus on püütud analüüsida nii terminoloogia- kui ka muid küsimusi, hoida ülal asjakohast poleemikat, rääkida kaasa keelepoliitikas, uurida õiguskeele ajalugu jms.

Õiguskeele toimetuse koosseisu on kuulunud (või kuuluvad praegu) nimekad juristid **Erki Silvet, Peeter Kask, Jaano Odar, Virgo Saarmets, Raigo Sõlg, Priit Pikamäe, Karmen Vilms, Antero Habicht, Ebe Sarapuu, Eneli Illaru**; keeleinimestest **Rein Kull, Tiiu Erelt, Maire Raadik, Anu Ilus, Eena Ingar, Hille Saluäär, Kaia Alasi, Taima Kiisverk** ja selle kirjutise autor.

Aktiivsematetest kirjutajatest nimetagem **Heino Siigurit** (tööõiguse terminoloogia käsitlused), **Elli Riikoja** (põhjalikud käsitlused kriitiliste lauseliikmete – täiendi ja lisandi kohta), **Krista Kerget, Sirje Mäearu, Uno Liivakut**, aga ka **Virgo Saarmetsa** (kirjutised kohtudokumentide sõnastuse kohta) jt.

Alates aastast 2007. ilmub Õiguskeel elektroonilisena ministeeriumi kodulehel (www.just.ee). Alates 2008. aastast koostatakse kirjutiste paremikust trükikogumik. Ka varem ilmunud artiklid on kättesaadavad trükikogumikena.¹⁴

Kui ajakirja ilmumise algaastatel olid esikohal keeleanalüüsid, siis viimasel kümnendil on hakatud üha enam tähelepanu pöörama mõistetele ja väljenduse selgusele. Olgu näiteks **Merike Varuski** „Olulised mõisted pankrotimenetluses“¹⁵, **Indrek Nikluse** „Mõisteid ja termineid

abikaasa? – Õiguskeel 1997, nr 3; koos **Rein Kulliga**. Asjaõigusseaduse terminikasutusest. – Õiguskeel 1996, nr 5 ning Ühe-, kahe- ja mitmepoolsed tehingud. – Õiguskeel 1997, nr 4.

¹³ Ilmus lühendatult Õiguskeele 1997. aasta numbrites 1, 3, 4 ja 5.

¹⁴ Õigus ja Keel. Teemaatiline valik Õiguskeeles aastatel 1995–1999 ilmunud kirjutistest. Tallinn, Juura 2000.; Keel ja Õigus. Teemaatiline valik Õiguskeeles aastatel 2000–2004 ilmunud kirjutistest. Tallinn, Juura 2005; Õiguskeel 2005–2007. Artiklikogumik. Tallinn, Juura 2008.

¹⁵ Vt kogumik Õiguskeel 2008, lk 83.

saneerimisseadusest¹⁶, **Madis Ernitsa** „Määruse mõiste“¹⁷, **Tanel Kalmeti** „Uue korrupsioonivastase seaduse mõistetest“¹⁸.

Ametniku keelekäsiraamat

Komisjoni egiidi all hakkas terminoloogiatalitus koostama juristidele ja teistele ametnikele olulist „**Ametniku keelekäsiraamatut**“.¹⁹ Raamatu alustekstide kirjutamises ja toimetamises osalesid järgmised lingvistid: **Kaia Alasi** (mõtte algataja ja projektijuht), **Reet Kasik**, **Krista Kerge**, **Rein Kull**, **Uno Liivaku**, **Helle Metslang**, **Sirje Mäearu**, **Martin Ollisaar**, **Ellu Riikoja**, **Silvi Vare** ja allakirjutanu. Raamatus on käsitletud vajalikke teemasid nii õigekirja, vormiõpetuse kui ka lauseõpetuse kohta. On nii teoreetilisi arutelusid kui ka praktilisi nõuandeid.

1995. aastast hakati komisjoni algatusel korraldama **õiguskeelepäevi**. Traditsioon jätkub tänaseni. 2013. aastal toimuv oli järjekorras 20. Arutluse all on olnud nii keele-, terminoloogia- kui ka tõlkeprobleemid ning seaduste arusaadavuse probleemid.

Sõnaraamatud

1993. aastal hakati taas tegelema sõnaraamatu – nüüd juba **mitmekeelse õigussõnaraamatu**²⁰ kokkupanekuga. Aluseks võeti kaheksakümnendatel aastatel majandusinstituudi õiguse sektoris koostatud kartoteek. Pärast põhjalikku läbivaatust ja nõukoguliku sõnavara eraldamist võeti sealt uue sõnaraamatu märksõnastikku umbes 5000 sõna ja lisati neile inglise-, saksa- ja soomekeelsed vasted. Esialgne käsikiri valmis Eesti Keele Instituudis **Rein Kulli** ja allakirjutanu initsiatiivil ning **Kaia Alasi**, **Meelis Roosimäe**, **Lembit Koigi**, **Kulle Raigi** ja **Irina Saviaugu** kaasabil. 1995. aastal jätkus töö Justiitsministeeriumis, kus käsikiri õigustoimetaja **R. Sõle** eestvõttel põhjalikult läbi töötati. Tegijate entusiastlikest ponnistustest hoolimata jäi sõnaraamat siiski pigem üldkeele tasemele, sest aeg ja võimalused normatiivse oskussõnastiku koostamiseks polnud veel saabunud. Raamat nägi trükivalgust 1998. aastal.

1993. aastaks valmis Soome ja Eesti juristide ning lingvistide tiheda ühistöö viljana **soome-eesti õigussõnaraamat**.²¹ 1998. aastal **saksa-eesti õigussõnaraamat**,²² aastal 2002 **prantsuse-eesti õigussõnaraamat**.²³ Eraldi tuleb nimetada ka õigustõlkebüroo Interlex väljaandena 2000. aastal ilmunud **õigusleksikoni**.²⁴ Tegemist on esimese üldise seletussõnastikuga Eesti õiguskirjanduses.

Õigustõlke korraldamine

¹⁶ Vt kogumik *Õiguskeel* 2009, lk 47.

¹⁷ Vt kogumik *Õiguskeel* 2010, lk 16.

¹⁸ Vt kogumik *Õiguskeel* 2012, lk 49 ja *Õiguskeel* 2013, lk 26.

¹⁹ *Ametniku keelekäsiraamat*. Tallinn 2000, korduustrükk 2003.

²⁰ *Mitmekeelne õigussõnaraamat (eesti-inglise-saksa-soome-vene)*. Tallinn 1998.

²¹ *Suomalais-virolainen lakikielen sanakirja. / Soome-eesti õigussõnaraamat*. Helsinki/Tallinn 1993.

Märksõnastiku koostasid **Vesa Lappalainen**, **Eva Gottberg**, **Enn Markvart** ja **Juhani Peltonen**. Eesti poolelt tegelesid terminite vastendamiseга **Peeter Kask**, **Rein Kull**, **Enn Markvart**, **Meelis Roosimägi** ja **Aime Vettik**.

²² **Helgi Andresson**, **Virve Tamm**. *Saksa-eesti õigussõnaraamat*. Tartu 1998.

^{23,24} **Julia Laffranque**, **Rodolphe Laffranque**. *Dictionnaire juridique français-estonien, estonien-français. / Prantsuse-eesti, eesti-prantsuse õigussõnaraamat*. Tallinn 2002.

²⁴ *Õigusleksikon*. Koostaja **Küllike Maurer**. Tallinn 2000.

1995. aastal loodi Eesti Õigustõlke Keskus, asutus, kus hakati tegelema Euroopa Liidu õigusaktide tõlkimisega eesti keelde ja Eesti seaduste tõlkimisega inglise keelde. Keskuse tõlked valmisid juristide ja lingvistide tihedas koostöös, terminoloogiaküsimustes konsulteeriti erialade asjatundjatega. Tõlkimise käigus tegeldi tõlkel põhineva ja tõlkele orienteeritud terminoloogiatööga. Keskuse väljaandena ilmusid 1998. aastal viiekeelne Euroopa Liidu sõnastik²⁵ ja 1999. aastal Euroopa Liidu reformisõnastik.²⁶ Õigustõlkebüroo Interlex väljaannetena ilmus 1999. aastal koguni kaks Euroopa Liidu sõnaraamatut.²⁷

Pärast Eesti astumist Euroopa Liitu lõpetas õigustõlkekeskus 31. jaanuaril 2006 oma tegevuse. Ministriumis jätkavad tööd endised keskuse keeleteoimeajad **Taima Kiisverk** ja **Mari Koik**.

Kokkuvõtteks võib öelda, et juristide ja keeleinimeste koostöö on arenenud tõusvas joones, kohates aeg-ajalt ka raskusi ja tagasilööke.

Täheldatavad on kolm eri ajajärku: 1920.–30. aastad, nõukogude aeg ja tänapäev ehk uue iseseisvuse aastad. Kui esimesel perioodil tehti suuri pingutusi, et eestikeelne õigusterminoloogia luua ja loodut korrastada, siis nõukogude ajal püüti saavutatut säilitada. Praeguses üleüldises integreerumistuhinas on seda üha raskem teha. Koos ühiskonna arenguga on toimunud muutused töö spetsiifikas. Saabunud on interneti-ajastu, mis seab informatsiooni, sh keelelise teabe hankimisele ja töötlemisele uued tingimused. Enam pole küsimus, kust infot hankida, vaid hoopis see, kuidas suure infohulgaga hakkama saada. Paberile trükitud sõnaraamatu lappamise asemel tuleb surfata netisõnastikes.

Probleemid pole kuhugi kadunud: võõrkeelest tõlkimisega kaasnev ebaselgus ja omakeelne kantseliit raskendavad seadusteksti mõistmist. Juristide ja lingvistide koostöö keele selguse nimel peab jätkuma.

²⁵ Viiekeelne Euroopa Liidu sõnastik (eesti-inglise-prantsuse-saksa-soome). Tallinn 1998. Tõlkinud ja toimetanud **Küllike Maurer, Raivo Rammus** ja **Hille Saluäär**.

²⁶ Euroopa Liidu reform: institutsioonid, poliitika, laienemine. Seletussõnastik. Lisana inglise-eesti-prantsuse-saksa-rootsi-soome sõnastik. Tõlkinud ja toimetanud **Raivo Rammus, Hille Saluäär, Hiie Tamm** ja **Madis Vunder**. Tallinn 1999.

²⁷ Euroopa Liidu sõnaraamat (inglise-eesti-inglise). Koostaja **Andres Aule**. Tallinn 1999; Euroopa Liidu sõnaraamat (saksa-prantsuse-soome-eesti). Koostajad **Margus Enno, Indrek Koff** ja **Kaido Floren**. Konsultant **Andres Aule**. Tallinn 1999.